

V241

STANFORD LIBRARY
MAY 19 1966
STACKS

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XI, св. 1—2.

БЕОГРАД, 1961.

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>М. Стевановић</i> : Прилози објашњењу принципа новог правописа	1—15
2. <i>В. М. Мићовић</i> : О тумачењу неких речи и израза у Горском вијенцу	16—29
3. <i>А. Пецо</i> : Вокатив једине неких мушких и женских личних имена	30—43
4. <i>Берислав М. Николић</i> : Прилог проучавању порекла шумадијско-војвођанског дијалекта	44—56
5. Језичке поуке	57—61

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник дописник др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА
БЕОГРАД

Слог: „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.
Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Београд, Космајска 28.

О ТУМАЧЕЊУ НЕКИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА У ГОРСКОМ ВИЈЕНЦУ

Право значење понеких речи, израза и филозофских мисли у Горском вијенцу остаће тајна. Њихово правилно објашњење могао је једино дати сам Његош да је дуже поживео. Међутим, износећи нова тумачења и податке за спорне или недовољно протумачене речи, изразе и нејасна места могуће је доћи до највероватнијег или најприближнијег значења, а Горски вијенац заслужује да се учини сваки напор у том правцу. Стога сам и ја покушао да овде дам неколико ситнијих прилога.

1. — За реч *сџалан* у 17. ст. Посвете:

Ево тајна бесмртника; даде Србу *сџалне груди*, . . .

В. Латковић даје ово објашњење¹: „*Сџалне груди* — постојане, чврсте груди. — К. А. Јовановић, међутим, при превођењу Г. в. на њемачки схватила је ријеч *сџалан* као русизам (сталној = челичан) и реченицу превела: ‚er stahl die Brust der Serben‘ — очеличио груди Срба. Ријечи ‚сталан‘ исто значење даје и Б. К. (Божидар Кнежевић). Његош је у Слободијади (V, 200—201) у истом значењу употребио ријеч ‚челик‘: ‚да у челик наша срца, наше груди преокрене‘. Ако се овако та ријеч схвати, смисао остаје исти: ‚Улио је Србину храброст и вјеру у себе самог‘.“ Међутим у Рјечнику²

¹ Сви наводи стихова узети су из „Горског вијенца“ у редакцији Р. Бошковића и В. Латковића. Цјелокупна дјела П. П. Његоша, књига трећа, Просвета, Београд, 1957. Ми ћемо ово издање обележавати ГВ ЦД.

² Рјечник, саставили М. Стевановић и Р. Бошковић. Цјелокупна дјела П. П. Његоша, књига шеста. Просвета, Београд, 1954. Ми ћемо га обележавати Р ЦД.

који обухвата непознатије и необичније речи из свих Његошевих дела стоји: стални, а, о (рус. стальной) челичан, и наводи се горњи стих.

Неки ранији коментатори Горског вијенца, као нпр. Решетар, сматрали су да ову реч не треба тумачити и да је по себи јасна, али Н. Велимировић у свом делу Религија Његошева³ (стр. 173) каже: „Не сталне у смислу постојане груди, него сталне од руског израза стальной — челичан, дакле ‚челичне груди‘.“ Имајући у виду однос Његошев према ондашњој Русији, његово познавање руског језика и чињеницу да је он често употребљавао русизме у својој преписци и у својим делима ово су мишљење заступали и многи каснији коментатори Његошева текста и речника.

Реч *сѣалан* у доба Његошево и много доцније употребљавана је у значењу *јосѣојан*, *чврст* и у народу и код писаца. Вук је у Рј. објашњава са „standhaft, stabilis“, дакле постојан, истрајан, непоколебљив, чврст, с ознаком у Дубр., тј. да ју је он чуо или да се говори у Дубровнику. Међутим, доцнији писци чак и стручних дела употребљавали су ову реч место садашње речи *чврст*. Тако М. Маринковић у својој Физичи⁴ (стр. 104. и даље) има термин *сѣална љела* за данашња *чврста љела*. И С. М. Лозанић се, читавих двадесетак година доцније, у свом првом удбенику Неорганске хемије⁵, служи термином *сѣална љела*. Најзад, у Црној Гори реч *сѣалан*, кад се односи на човека и жену има значење моралне чврстоће: *сѣалан* човек значи моралан човек, човек јака карактера. Стога реч *сѣалан* (сталне груди) није, по мом мишљењу, русизам, без обзира на то што је смисао, као што то примећује В. Латковић, потпуно исти.

2. — Стих 434—435:

А ево смо као они миши
те за мачку звоно приправљаху.

„Алузија је на народну причу: „Кад су се миши договорили против мачке, одлуче да јој звоно о врат објесе да се чује кад иде, али се не нађе ниједан миш да се тога посла прими.“ (Ст. М. Љ.) (ГВ ЦД). — Поред ове народне приче (басне) коју наводи Ст. М.

³ Др Ник. Велимировић, Религија Његошева, II изд. Београд, 1921.

⁴ Вук Маринковић, Начела физике I, Београд, 1851.

⁵ С. М. Лозанић, Неорганска хемија, Београд, 1873.

Љубиша постоје и уметничке басне о мишевима који су хтели да стављају мачки звоно о врат. Нпр. код Доситеја: *Мишеви и њрајорци* (бр. 107, Дела Доситеја Обрадовића, V. Државно издање, Београд, 1911); *La Fontaine, Fables, II, 2 (Conseil tenu par les rats = Саветовање мишева)*.

3. — Стих 883—884:

Шта ће слабо *раскриће* липово
пред ошротом витога челика?

„Шта ће слаба хришћанска вјера пред силом турском? Како је липово дрво сасвим слабо, то Турци радо зову хришћанство и хришћане „липов крст“ (М. Решетар) (ГВ ЦД). — У Рј. ЦД стоји: *раскриће*, а с. крст. — Код Вука (Рј.) ова реч означава само *раскрсицу*; у Пословицама (Српске народне пословице, II изд. Београд, 1933 г. под бр. 3104) за липов крст Вук наводи следеће: Крсте липови! Рече Турчин хришћанину кад га што псује. У Ак. Рј. *раскриће* још значи: рачве, рашље, ракле ..., па се каже да она има преносно значење и у горњим Његошевим стиховима. Заиста *раскриће* у неким крајевима Црне Горе то и значи, али се нигде не употребљава у значењу крста⁶, а *рашље* (*рачве* ... рl.), према Ак. Рј. значе и „име гранама што су израсле у разним правцима из истог мјеста“. Према томе горње би место гласило: „Шта ће слабе рачве липове пред ошротом витога челика?“— Липово дрво је иначе меко, а његове рачве су поготову слабе, тако да их тврдо и оштро челично сечиво без муке и тешкоће пресеке. У пренесеном смислу, наравно, ово се односи на хришћанство које је слабо према исламу исто онако као липове гране према оштром челику. —

4. — Стих 1913—1915:

Куда си ми улетео
мој соколе:
Од дивнога јата твога,
браће, рано?

Брате, *рано*? (Код Решетара брате *рано*!)

⁶ Његош је у писмима турским старешинама и кроз уста муслимана или Турака у Г. вијенцу употребљавао речи и изразе у оном облику и значењу како их они употребљавају. Стога би требало испитати да муслимани негде не говоре *раскриће* место крст.

ске итд.). Али као одредба речи *рана*, без обзира да ли значи *vulpus* или има друго значење, служи лице које се оплакује: син, брат, дете, мајка итд. Примера и за једну и за другу групу има доста у Тужбалицама од Н. Шаулића⁷ и овде ће бити поменут само неки из друге групе: рано моја! рано сине! роде рано! рано дјецо! рано доме! брате рано! ... И према примерима ове друге врсте на први поглед не би изгледало невероватно да је и код Његоша реч *рана* употребљена у смислу *рџна* (*vulpus*), једино се интонација не би слагала с осталим текстом (брате, рџно).

4) Ђорђе Поповић у својој књизи: Турске и друге источанске речи у нашем језику (Београд, 1884) каже следеће:

„*ра̀на*“ (у реченици: *ра̀но моја*); ову реч, по мишљењу Маринковића, узели су Срби од Персијанаца, у којих она значи: лепо, нежно, оно што заслужује обзир; те би тако: *ра̀но моја*! значило: лепи мој! срце моје! С овим тумачењем не верујем да ће се ико сагласити с Маринковићем, па и Пачић вели, да је фраза: *рано моја*! = *храно моја*! примећујући да *рана* није персијска, него арапска *ра'на* = лепо, нежно“.

Заиста арапска реч *га'на* у турском језику значи: *леп*; *добар*; *изврстан*; *врли*⁸. Ова нам је реч дошла из турског и значила је, у изразу *рано моја*: *мили мој*, *лепи мој*, *срце моје*, *душо моја*, *врли мој* и сл. Доцније када се изгубило из вида право значење као и порекло речи, она је, „народном етимологијом“, доведена у везу, с нашим познатим речима *рана* (храна) и *рана* (*vulpus*), па су отуда могла доћи, за места која по себи нису јасна, и различита тумачења, и то не само за места из народних песама већ и из других литерарних списа као и у говорном језику. Међутим, тек када се води рачуна о њеном првобитном и правом значењу, фраза *рано моја* постаје потпуно јасна.

Овде ћу навести неколико примера, и то најпре из народних песама⁹:

⁷ Српске народне тужбалице из збирке Новице Шаулића, Београд, 1927.

⁸ Податке о пореклу и значењу ове речи дао ми је др Фехим Бајрактаревић, професор оријенталистике Београдског универзитета, на чему му и овом приликом захваљујем.

⁹ Српске народне пјесме. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. IV. Државно издање. Београд, 1932. — Римске цифре означавају књигу, арапске страну, а у загради је година издања.

- 1) „Душо моја, врло ти си лепа!
Да си 'тела, *рано*, моја бити
Не би тако врло лепа била.“ I, 235-6 (1932)
- 2) „Ајд'Омере, *рано* мајерина,
Ајде *рано*, да те жени мајка;“ I, 238
- 3) Плачући га зашитује мајка:
„Што т' је *рано*, крвава долама?
Што си, *рано*, ти завио главу,
Завио си свиленом марамом?“ I, 489
- 4) Сузе рони, сину Гаји вели:
„Оди, Гајо, оди слатка *рано!*“
- 5) Плаче царе као дете мало,
Плачућ' Гају узима за руку:
„Устај, Гајо, устај *слајка рано!*
Неће тебе погубити уја,
.....
Иди, *рано*, двору бијеломе“ I, 562
- 6) Проговори чедо из колевке:
„Слатка мајко, маја слатка *рано!*“ II, 10 (1932).
- 7) Она њему боље одговара:
„Жив ми и 'здрав делијо незнана!
Немам, *рано*, никога млађега
До Стојана јединога сина.“ III, 154-5 (1929)
- 8) Па је онда Мару световала:
„Слушај, Маро, слушај слатка *рано!*“ III, 464 (1929). Итд.¹⁰

Примери под 1) и 2) две су варијанте познате народне песме Омер и Мерима. У првом примеру (под 1) Омер говори својој жени с којом га је на силу мајка оженила: „Да си 'тела, *рано*, моја бити“ ... Јасно је да овде не може бити ни говора о храни.

У другом примеру (под 2) мајка се обраћа сину:

Ајд' Омере, *рано* мајерина

Међутим у главној песми на одговарајућем месту стоје стихови:

Мили сине, Омер момче младо (I, 231)

а у првој варијанти:

Ој Омере, да мој *мили сине!* (I, 234)

¹⁰ Непотребно је било наводити примере, у овом случају, у којима *рана* заиста значи *храну* као у познатим стиховима из песме Марко Краљевић и Мрњавчевић:

„Марко сине, једини у мајке!
Не била ти моја *рана* клета.“ II, 175 (1932)

што несумњиво потврђује да се не мисли на *храно мајџерина*, већ *срце мајџерино* и сл.

У примеру под 5) цар који је позвао свога сестрића да га погуби, па од тога одустане и врати га натраг мајци не може му никако говорити: *слајка храно!* или *храно*, већ то значи: *слајка душо, слајко срце; мили, драги*. То значење има ова реч и у примеру под 3).

У примеру под 7) очевидно је да се мајка Стојана Јанковића не може обратити непознатом човеку („незваној делији“) са *храно*.

О примерима под 3) б) и 8) могло би се дискутовати, али ја мислим да је у овом случају вероватније значење: *мила, душо* и др. него *храно*.

Исто тако сам мишљења да у великом броју примера из Тужбалица од Н. Шаулића (и то у онима када реч *рано* стоји уз лице што се оплакује) значи: *мили, драги, срце, душо* и сл., а не *рано* (*vulnus*): *рано роде!* (*мили роде!*), *рано браћо!* (*мила браћо!*) итд.

У познатој Бранковој песми:

Где си, душо, где си *храно*?
Где си, данче мио?
Где си, сунце огрејано?
Где си досад био?

не може се драга обраћати свом драгану с *храно*, те овде *рано* може једино значити: *драги, мили, срце*, а никако *храну!* Стога и није требало и не треба исправљати првобитни Бранков текст дометањем гласа *x*¹¹.

Јанко Веселиновић у својим приповеткама¹² често употребљава *рано*, *рано моја*. Тако у приповеци *Родишњели* ова реч је употребљена око тридесет пута (углавном мајка тако говори сину, а на неколико места каже: *дико моја, кућо моја слатка, моја лепа кућо, дико ...*); у приповеци *Сироче* има с а м о: *кућо, моје лепе*

¹¹ Бранко није писао *x* ни онде где треба, као што то првобито није чинио ни Вук. Бранкове песме издате су прво 1847. г.; у Бранковим песмама (Српска књижевна задруга, 1903), у редакцији М. Драгутиновића, први стих гласи: 'Де си душо, 'де си 'рано?... Б. Поповић, у својој Антологији новије српске лирике, Београд, 1911, преправио га је онако како је наведен, а М. Лесковац (Бранко Радичевић, Песме, Београд, 1947.): Где си душо, где си рано?

¹² Јанко Веселиновић, Целокупна дела, књ. прва. I Приповетке. Библиотека српских писаца. Београд.

очи, моја радости, срце, дико, роде ...; у приповеци *Луда Велинка*, Велинка се обраћа комшији Филипу, ожењену човеку с децом: Вилипе, 'рано моја, моје среће био! итд.

У причи *Мајстор шминкања* од Љескова¹³ руска реч *свеи* преведена је са *рано*: А ты, свет, вот сюда (а ти, рано, ево овде). И ова је реч само у XIII глави (две стране) употребљена пет пута. Реч *свеи* у преносном смислу (у народном, фам. говору) значи исто што и *свеиик*¹⁴, дакле: мили, драги, рођени...

Многи писци речника осећали су да реч *рана* односно *храна* има и посебно значење. Тако Вук (Рј.) код речи *храна* под 3 упућује на *злаишоје*, а под *злаишоје* каже: „Нова млада не смије (од стида) никога у кући звати по имену: за то је обичај да она, пошто се доведе, свима кућанима (мушкоме и женскоме) нађене нова имена (само за себе); тако нпр. некога зове ... дјевером, а млађе браћом, *злаишојем*, соколом, милоштом, милојицом (ср. *красни*)“ — У приповеци *Чини* од Ј. Веселиновића снаха зове девере који су млађи од њена мужа: *голубом*, *лабудом*, *злаишаном*. У Васојевићима сам чуо да снаха млађег девера зове *злаишом* и сл.

Ристић — Кангрга (Речник српскохрватског и немачког језика, Београд, 1928) наводе да *храно!* значи *mein Goldhen!* (тј. злато моје). Лујо Бакотић (Речник српскохрватског књижевног језика, Београд, 1936) каже: *храно моја!* усклик који може значити: а) хранитељу мој! или б) драги мој! драга моја!

Ј. Dayre - М. Deanović - R. Maixner (Hrvatskosrpsko - francuski rječnik, Zagreb, 1956) *храно (моја)!* објашњавају француски *mon trésor!*, а *mon trésor!*, кад се односи на лице, значи: мили, драги, рођени, душо, срце ...

Н. Н. Толстой (Сербско-хорватско-рускиј словарь, Москва, 1957) *храно моја!* преводи на руски: кормилец мой или душа моя (тј. хранитељу мој или душо моја, драги мој, мили мој, рођени...).

Један од мојих пријатеља из Земуна рекао ми је да му је баба која је имала преко седамдесет година, још док је био дете, говорила „рано моја!“ иако је имао још два старија брата и родитеље

¹³ Н. С. Љесков, *Мајстор шминкања*. Превео Слободан Савић. Мала библиотека. Београд, 1950. — Оригинал: Н. С. Лесков, *Избранные сочинения* (Тупейный художник) ОГИЗ, 1946.

¹⁴ Толковий словарь русского языка (Волин-Ушаков) Москва, 1940.

који су већ били зашли у године. Три моја познаника из разних делова наше земље из Лике, Срема и Шумадије (Горњи Милановац) казали су ми да и данас жене комшијском па чак и непознатом детету рекну: *рано моја!*

На основу свега овог излагања може се закључити да израз *браше рано* у тужби сестре Батрићеве значи *браше мили!*

6. — Стих 1963:

Главари се скаменили,
кам им у дом!

Главари су непокретни, неактивни, потпуно су се ућуткали (*скаменили се*).

Кам им у дом — клетва: „*исѝфражи им се дом*“ тј. „*нестало у њему мушке главе*“. (ГВ ЦД).

Ова клетва несумњиво има реалну подлогу. Она потиче од некадашњег обичаја, да се уносио камен у дом када се мушка линија тек уће угаси. Поменућу овде да је Р. Алексић још 1926. г., реферишући о преводу Г. вијенца на чешки, изнео на седници Лингвистичког друштва, на којој су присуствовали и М. Решетар и Т. Маретић; да је једна мајка у селу Бојовићима, недалеко од Андријевице, зазидала донекле камењем „*веља*“ врата на кући и унела камен у собу кад је умро последњи мушки изданак из те куће¹⁵.

Писцу ових редова такође су летос рекли у Васојевићима да је заиста такав обичај тамо постојао, а можда и у другим местима Ц. Горе или наше земље.

7. — Стих 1967:

да чудно ли с главе ѝогибосмо!

„С главе погинути — изгубити истакнутог јунака, једног од најбољих“ (ГВ ЦД).

По Решетару: *пропадосмо сасвим*.

¹⁵ Б. Милетић, Црмњачки говор, Београд, 1940, стр. 437. омашком је приписао то саопштење Д. Вушовићу. — М. Решетар (Г. Вијенац, десето издање, Београд, 1940, стр. 101) објашњавајући ову клетву на крају каже: ...али сам чуо да гдјегдје у Ц. Г. жене, кад нестане у дому мушке главе, уносе камен у кућу.

Да је прво тумачење тачно, види се и из Огледне свеске Речника српскога књижевног и народног језика¹⁶: „*погинути с главе* — изгубити првака (прваке), човека (људе) од значаја за један крај, народ, изгубити најугледније чланове породице, братства.

„Да чудно ли с главе погибосмо (Његош)

Ал' смо добро с главе погинули
Погибоше наши стотинаши,
Који нашом војском управљаху

(Вук, Пјесме).“

Ја ћу додати још да се у Васојевићима и у неким деловима Ц. Горе приликом смрти изјављује двојако саучешће:

а) Ако је старешина породице (домаћин) жив, каже се: главџа и остатџа да ви (вам) је здраво, а одговара се: браћа и пријатељи да су здраво;

б) ако је пак сам старешина породице умро (погинуо), онда се само говори: остатак да ви (вџм) је здраво. После сахране, при растанку с члановима ожалостићене породице, рече се: на здравље да ви (вам) (ти) се долази, а одговара се: с добром да ти (ви) (вам) се врати. Негде се говори: идем да им здравим главу (да им изјавим саучешће).

Оно што важи за старешину (главу) породице, то исто важи за старешину (главу) братства и племена (истакнуте представнике и главаре).

8. — Стих 2294—95:

Је ли ово *причина управа*
којој тајну постић не можемо?

„У овој реченици предмет је *управа*, а прирок је ли *причина*; причина је овде придев, у женском роду, а не именица, и чини именски део прирока. У старој Ц. Г. каже се: „Он је то крив“ чешће него: „Он је томе крив“, отуда овдје *ово* уместо *овоме*. Цијела реченица значи: да ли је овоме узрок управа, је ли ово проузроковала управа чију тајну не можемо схватити?“ (ГВ ЦД).

„Је ли овоме (тј. судбини свијета и човечанства) узроком (*причина*) тајна управа коју не можемо докучити! Ријеч *причина*

¹⁶ Српска академија. Речник српског књижевног и народног језика Огледна свеска (глава — глече) Београд, 1944.

не може се схватити као „причињавање“, јер је владика има више пута у својим другим пјесмама, па му увијек значи „узрок“. (М. Решетар .

„Заменица „ово“ у стиховима 2294 и 2296 односи се на чуда и парадоксе у свету, које Његош наводи у стиховима од 2274 до 2293, тј. свету лампу луд ветар угаси; на плодним њивама трње, храм Омеров — на основ Соломонов итд.

На крају наведених чуда и парадокса Његош сасвим логично поставља у стиховима 2294—2297 питање: је ли ово тј. да ли ова чуда и парадокси имају за узрок тајну управа тј. тајну управљања Свевишњег, коју ми не можемо никад дознати; и је ли ово све што видимо тако као што га видимо или је само привид — обмана.

Кад би се речима „причина управа“ у стиху 2294 дало значење „привид управо“ или „привидна управа“, стих би у оба случаја имао изврстан смисао. Али у том случају мења се и текст стиха, место „управа“ долази „управо“, а сем тога доводе се у питање и други стихови Његошеви где се налази реч „причина“ и значи „узрок“. — Да „причина“ не значи: „привид, привиђење“, постоји још и тај разлог што Његош у својим стиховима кад треба употребљава реч: „привиђење“¹⁷ (М. Тасић).

Коментатори Горског вијенца не слажу се ни у објашњењу ове речи, нарочито у изразу: *йричина уйрава*. Тако професор Р. Бошковић (приватно саопштење) мисли да је *йричина* ж. р. од придева *йричинй*, *а*, *б*, (као *йстинй* од именице *исйина*) јер у околини Цетиња (у некадашњој Катунској нахији) постоји реч *йричина* им.¹⁸ (глагол *йричинйи се* — *йривиђаи се*) и придев *йричини*, па би *йричинā уйрава* значило *йривидна уйрава*, управа која нам се само привиђа, причињава, а чију тајну не можемо сазнати.

По моме мишљењу реч *йричина* и овде је именица и значи узрок (рус. причина) као што каже Решетар. Сем у другим песничким делима, Његош је ову реч употребљавао доста често у својим писмима (око 57 пута, а реч *узрок* око стотину пута). Он исто тако употребљава русизам *йо йричини* (услед, због).

Ево неколико примера из којих ће се видети конструкције које Његош употребљава уз реч *йричина*¹⁹.

¹⁷ Милан Тасић, Горски вијенац и његови коментатори. Тумачења најтежег места у Горском вијенцу. Београд, 1945.

¹⁸ У Васојевићима чује се само у изразу: *йричино* једна! (пеј. утваро једна!).

¹⁹ Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Писма I (1951), II (1953) и III (1955).

- 1) ... али *шому* је причина... I, 57
- 2) а *шоме* је причина што је ... II, 122
- 3) Али је највиша причина *овоме* моја болест III, 428
- 4) Причина *штога* овди Вама не налазим за нужно ... I, 239
- 5) ... којему су такође све причине *овога случаја* познате II, 89
- 6) ... и они су причина јавна *овога немира* III, 252
- 7) Оно што би ми *йричином* било ... II, 64
- 8) Ово је *йричина* која чини оволико ларме међу нама II, 187

Овде ћемо додати да у Писмима Његош нигде није употребио реч *ујрава* мада се велики број његових писама бави питањима у вези с управом како Црне Горе тако и суседних држава. Он има *устјројсјиво*, *уредба*, *йравителсјиво* (влада), *началсјиво* (управа, власт), *йравленије* (управа, власт), *ујравленије* (управа). Ту реч нема ни Вук у I издању Рјечника (1818), а унео ју је у II издање (1852. г.). Можда је и ову реч, као неке друге, Вук унео из Г. вијенца (в. ГВ ЦЦ, стр. 141).

Ако се узме да је *ујрава* именица, онда би према наведеним примерима конструкција била: је ли ово причина управѡ?, а *којој* у следећем стиху односило би се на *йричину*. Његош је могао рећи не кварећи ни број слогова ни ритам стиха: је ли овом причина управа? Теоријски остаје још могућност да је *ујрава*, ради стиха, употребљена место прѡва: Је ли ово причина прѡва? (права причина, прави узрок). Сличних конструкција има и у Писмима:

- 1) Ова је стражарница *йрава* и *једина йричина* ... II, 86
- 2) Ово је *йрави* и *једини* узрок зашто Црногорци морају... II, 241
- 3) То је *једини* узрок што он није II, 290

Најзад, ако би се узело да је *йричина* наша реч која означава привидност, причињавање (што Решетар оспорава), а која се, према Р. Гошковићу, говори у том значењу, као што је већ речено, онда бисмо имали:

Је ли ово причина прѡва? (права привидност), односно је ли ово право причињавање, чију тајну не можемо сазнати? што би се добро слагало с наредним стиховима: Је л' истина е ово овако, ал' нас очи сопствене варају?

По мом мишљењу у стиху 2291: *без йорейка* најдубља наука, без поретка је случајно растављено место *безйорейка* = беспоретка

(неред, хаос) те не значи *без уишрђеног реда* (М. Тасић). У прилог овоме тумачењу иду и стихови 2309—2310: и цијели ови *бесџореди* по поретку некеме следују. Даље, у писму Г. А. Турском (III, 18) Његош каже: „По причини грдни[х] *бесџоредака* који су се догодили између Кривошијана и Цуца ...“ Недељу дана доцније Његош опет пише Турском (III, 20): „... и то по причини *неџорейка* који се 31^а прошлог јануарија на пазару пред Котором догодило“. — „... будући да велико мито паше скадарскога у Црницу је неки *неџоредак* метнуо ...“ (III, 345). — „Ја мислим да је већ познато да сам ја непријатељ анархије и *неџорейка* ...“ (III, 375). Обе ове речи Његош је направио према одговарајућим руским речима: *бесџорядок* (раније писано *безџорядокъ*) и *неџорядок*, које су синоними и значе неред, збрка, хаос и др., па их је и он у том значењу употребљавао.

Ја сам изнео ово неколико напомена у намери да покренем дубљу анализу ових и сличних стихова као и значење речи у тексту, јер би се тако могло доћи до правилнијих тумачења и бољег разумевања нејасних или двосмислених места у Г. вијенцу.

9. — Стих 2380:

(мило ми је за моје оружје):

„Мило ми је (за) онолико (за) колико ми је мило моје оружје, — а зна се колико је Црногорцу мило оружје“ (М. Решетар).

„То је добар знак за моје оружје, па се радујем“ (Т. Остојић) (ГВ ЦД).

Израз: *мило ми је за некога или за нешто*, који се и данас говори у народу, значи мило ми је што ће се некеме или нечему нешто пријатно десити. Тако је и Војводи Батрићу мило што је у сну видео Милоша Обилића, али он није рекао мило ми је за мене, јер прави јунак нерадо говори о себи и свом јунаштву, већ му је мило за оружје којим ће победити непријатеља и прославити се у борби за слободу. Отуда је тачно само друго тумачење (Т. Ост.) а не прво (Решетарово).

10. — Стих 2687—88:

Како чусмо за бој на Цетињу
да на главу погибоше Турци.

„На главу — русизам: сасвим, потпуно.

Ст. М. Љ. тумачи: „На главном мјесту Црне Горе“, тј. на Цетињу.“ (ГВ ЦД).

Потпуно објашњење и овога места дато је у Огледној свесци Речника српскога књижевног језика (в. раније):

„Оно што је матица нечега; што доминира чим; што је у неком погледу прво по важности (код чега)“.

Међу осам датих примера у којима *глава* има наведено значење налазе се и горњи Његошеви стихови. По моме мишљењу, овако тумачење је не само исправно него се оно једино слаже с преносним значењем речи *глава* и с основном идејом Његошевом. На Цетињу се одржава скупштина, прославља се Божић и ту око најважнијег места завршава се борба с успехом: у тој области нема више не само Турака већ ни потурица и створен је главни центар одакле ће се борба за слободу даље ширити. Да се то десило на неком другом месту, а не „на глави“, па макар Турци били и јаче потучени, та борба не би ни добила оне размере нити имала онај утицај који је имала истрага потурица — предмет Горског вијенца.

В. М. Мићовић